

САДУША Ф. РЕЦИЋ¹

ВИСОКА ШКОЛА ЗА ВАСПИТАЧЕ СТРУКОВНИХ СТУДИЈА – АЛЕКСИНАЦ

АСПЕКТИ ПОЛНОГ МОРАЛА МЛАДИХ У РОДНОЈ ПЕРСПЕКТИВИ

САЖЕТАК. Рад представља приказ упоредне анализе дела података добијених у социолошком истраживању полног морала. Подаци за поређење ставова девојака и младића о појединим аспектима полних односа – повезаности секса, љубави и репродукције, апстиненцији и промискуитету, иницирању полног зближавања, хетеросексуалним и хомосексуалним односима, и проституцији – прикупљани су дубинским интервјуом. Резултати упућују на приближавање ставова припадника два рода о појединим аспектима. Њихови ставови су понекад традиционални, други пут модерни и либерални, а понекад их сврставамо у прелазни модел. У традиционалном моделу још увек су присутни ставови које карактерише диморфизам полног морала, док у модерном моделу родна димензија губи на значају. Теоријски и методолошки оквир рада чине теорије о разликама између женских и мушких полних улога.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: полни односи; полни морал; млади; дубински интервју.

---

¹ redzichfilfak@gmail.com

Рад је примљен 6. децембра 2017, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 14. марта 2018.

ПРОБЛЕМ

У оквиру ширег² квалитативног, дескриптивног и компаративног истраживања постављено је питање да ли припадност родној групи утиче на ставове младих о полним односима. Психолози узимају за чињеницу да секс за жене и мушкарце има различито значење. Теорије које објашњавају разлике између мушких и женских полних улога они условно групишу на биолошке и енвироменталистичке. Биолошке тумаче разлике између мушких и женских полних улога биолошким факторима, а енвироменталистичке учењем културе и њоме условљених полних улога (Станковић и др., стр. 210–211, 213). Истраживани су ставови саговорника о повезаности секса, љубави и репродукције, апстиненцији и промискуитету, иницирању полног здближавања, хетеросексуалним и хомосексуалним односима и проституцији.

Циљ истраживања је био сагледавање ставова³ испитаника у перспективи рода, то јест, упоредна анализа података добијених од испитаница и испитаника. Претпоставка⁴ истраживања је да (више не) постоје разлике у поимању полних односа између младих припадника женског и мушког пола, које су консеквентна

² За потребе докторске дисертације истраживани су ставови студената свих факултета нишког Универзитета о полности. Дубинским интервјуима са студентима и студенткињама је утврђена структура полног морала, а потом је приступљено упоредној анализи са укључивањем родне димензије. Наиме, било је потребно сазнати да ли још увек постоји диморфизам полног морала и да ли постоје разлике у полном моралу девојака и младића. Текст представља део резултата истраживања.

³ Став је тенденција реаговања (позитивног или негативног) на особине, објекте или ситуације. Његове димензије су смер (позитивна или негативна дирекција), сложеност (количина и врста сазнања, емоција, тенденција укључених у став), екстремност (ступањ пристајања, интензитет), усклађеност (когнитивне, емотивне и конативне компоненте става), доследност (мера у којој се став примењује на све случајеве), снага (отпорност става на промену) и отвореност/изразитост (спремост да се став манифестује) (Рот, 1989, стр. 292–302).

⁴ Квалитативна истраживања јесу превасходно експлоративног и дескриптивног карактера, и често се због тога наводи да им хипотезе нису неопходне. Међутим, због сложености целокупног предмета истраживања, као и због потребе за успостављањем могуће релације између рода и садржаја/структуре полног морала, постављена је хипотеза, али управо из тог разлога (као и у циљу отклоне истраживачевих очекивања) у нулој форми (Вујевић, 2006, стр. 87; Ђушњић, 1973, стр. 131).

последица вековног неравноправног положаја полних група, те да се девојке и младићи (више не) руководе различитим поставама и вредностима у својим репродуктивним навикама. Занима нас постоји ли још увек диморфизам полног морала код младих.

Тумачење и разумевање⁵ су незаобилазан пут ка постизању овако постављеног циља истраживања квалитативне оријентације, као и при постављању теоријско-методолошког оквира. Њима добијамо такозвану „специфичну квалитативну евидентност“ у истраживању⁶ (Weber, 1989, стр. 157–161). Такође: ако постојањем свести, моралног осећања, увиђања моралне дужности, одлуке (намере), обавезности норме, намераваног циља делања (морална сатисфакција); или свесног кршења моралне норме ради циља, који није моралан, један чин бива окарактерисан као моралан, истраживач је нужно упућен на интерпретацију (тумачење) ставова, намера, осећања и циљева испитаника. Сам морал – његово постојање, учење, преношење, мењање – незамислив је без коришћења језика: симболичке интеракције. Интерпретативна социологија је стога најпримеренији социолошки оквир за овакво истраживање. Дубинским интервјуом испитивани су ставови студената оба пола свих факултета нишког универзитета.

Уочене су одређене правилности у ставовима саговорника оба пола, те сходно томе и потреба за постављањем неколико општијих категорија, које би послужиле као шири референтни оквир за тумачење података добијених анализом. Као параметри за дефинисање ових категорија – модела, послужиће следећи елементи: расподела моћи између полова, родне улоге и полне слободе/репресалије, као и већ устаљена традиционална, културом уобличена пракса. Традиционално, тегови моћи на ваги полова претежу на мушкој страни. Повезане са овом чињеницом, традиционалне родне улоге су мање-више јасно одељене, како неравнотежа моћи не би била поремећена: поједини саговорници кажу – зна се ко шта ради, шта је мушко, а шта женско. Такође, на-

⁵ Тумачењем добијамо разумевање/објашњење („разумевајуће објашњење“, јер трагамо за мотивима људског делања.

⁶ Чиме није доказана и емпиријска ваљаност истраживања. Највишу меру евидентности има сврсисходно рационално тумачење, чему се овде и тежи, јер, социологија тумачи на основу рационално разумљивих веза у (смислом спецификованом) делању. Она вреднује чињенице, али не полаже и право на нормативни дигнитет (Weber, 1989, стр. 159, 214–215).

довезане на претходна два елемента и са њима структурално, узрочно и функционално повезане, јављају се репресалије и у области полног живота, традиционално према женском полу, или бар у много већој мери према женском полу. Савременост подразумева померања на скали прерасподеле друштвене моћи ка равнотежи, родне улоге се све мање разликују и теже ка симетрији, а полне слободе оба пола теже изједначавању некадашњих забрана и притиска. Зато ћемо прву категорију назвати традиционалним патријархалним, или конзервативним моделом. Његова супротност је модерни, или либерално симетрични модел (претходно описан), а у категорију између њих спада модел прилагођавања, усклађивања (како полова међусобно, тако и оба пола са савременим условима живота), који можемо назвати прелазним моделом, или „хетерогеним“ („полутанским“), пошто се састоји из мноштва помешаних елемената, те је еклектички и неконзистентан (Благојевић и Цвејић, 1997, стр. 114).

ИСТРАЖИВАЊЕ

Полни односи, репродуктивна функција и емоције

Претпоставка да припадност родној групи (не) утиче на ставове о полним односима је заснована делом на стереотипу да жене уносе емоције у полне односе, а мушкарци не, или бар не тако често и у мери у којој то оне чине. Испитивани су ставови о смислу полне везе, заједништва, емотивног испуњења и заједничког развика две особе, као и да ли млади јасно разграничавају сексуалну од репродуктивне функције.

Мотиви за ступање у полне односе су, према испитаницима оба пола⁷, скоро идентични. То су: емоције (блискост), поверење, привлачност, нагон, радозналост. Девојке наводе и „спремност“ (која се пре може сматрати условом, него мотивом), а младићи пород и лично задовољство (девојке касније помињу задовољство као мотив, овде не експлицитно). Ово ипак не значи да поједини саговорници повезују сексуалну и репродуктивну функцију, док саговорнице то не чине. Разлика је можда објашњива чињеницом да је употреба средстава контрацепције ослободила полне односе на-

⁷ Истраживање је урађено за потребе докторске дисертације. Испитивани су ставови студената нишког универзитета оба пола, кроз тридесет дубинских интервјуа (петнаест са девојкама, петнаест са младићима).

сумичне репродукције, омогућивши партнерима да имају децу тек када то пожелеле. У суштини, ово је била велика победа за женски пол, јер је жене ослободила нежељених трудноћа и омогућила им да се у животу посвете и себи и својој каријери, као и виши ниво здравља. Ово објашњење, заједно са већ утврђеном чињеницом да и девојке желе брак и породицу (Реџић, 2013, стр. 265), упућује на закључак да оне повезују ове две функције тек када осете да су у вези са партнером са којим би и пожелеле децу, а до тада пазе да не дође до нежељене трудноће, раздвајајући у том периоду ове две функције. Такође, један саговорник је поменуо и мотив упознавања партнера и самога себе, чега међу саговорницама нема, али припада категорији радозналости.

Саговорнице и саговорници наводе исте мотиве из којих људи обично ступају у полне односе и они се могу груписати у следеће категорије: љубав, задовољство/потреба, привлачност, жеља за доказивањем/популарност (конформизам), а ту су и радозналост, пакост/обест, рутина (досада) и очекивања партнера/потреба да се учврсти веза.⁸ Испитаници примећују и инструментализацију полних односа. Код младића поново срећемо категорију пороца, а код девојака не. У процењивању мотива супротног пола јављају се исте категорије, али се кроз ставове појединих испитаника провлаче стереотипи: о девојкама које чекају „правог“ и ступају у полни однос из љубави према њему, као и о мушкарцу коме емоције ништа не значе, коме је важан само број партнерки.

Ради дубље анализе могу се издвојити поједини ставови. Занимљиво је да поверење као мотив/услов за ступање у полни однос наводи особа која признаје да је склона инструментализовању секса – Ж1:⁹ „Ја најбоље преговарам у кревету! (смех) Када хоћу нешто да добијем, то злоупотребим, ту се осећам јаком, ту добијам најискренији одговор. Ако ту не могу да се изборим за нешто, знам да нема ничега од тога“.

Стереотип о девојци која раскида везу зато што није спремна за полне односе разбија искуство пријатеља једне испитанице: (Ж2) „Имам друга који је чекао прилично, чак је раскинуо везу од неколико месеци зато што он није желео секс, мало је чудно, обично се дешава супротно.“ Специфичан случај је описала једна студенткиња: Ж5: „Моја другарица се уплашила гинеколошког прегледа, и дан пре тога је ступила у полне односе да би себи

⁸ Овакав налаз се поклапа са налазом истраживања из 2011. године (Димитријевић, 2011, стр. 34).

⁹ У даљем тексту „ж“ означава саговорницу, а „м“ саговорника.

олакшала преглед“. Поједине особе се упуштају у полне односе из конформизма, да би се уклопиле у „друштво“, али неке испитанице и испитаници то не одобравају: Ж11: „Треба сачекати зрелост, и да се јави потреба, и да се жели да се спава са тим дечком, а не само зато што су моје другарице већ то урадиле“.

АПСТИНЕНЦИЈА И ПРОМИСКУИТЕТ

Апстиненција, у смислу трајног целибата, у нашем народу је одувек била ретка и необична појава.¹⁰ Штавише, беженство се сматрало врстом божије казне. У брак нису ступали само болесни, безумни и неспособни за рад, као и особе које су се посветиле религији, или евентуално женско дете које је преузело улогу мушког – вирцина, тобелија (Ђорђевић, 1984, стр. 129–131). Овакав негативан став према самцима је последица традиционалне свести која фаворизује брак, али и неразвијености образаца индивидуализације и персонализације (Бобић, 2003, стр. 208). Свакако, важну улогу игра и потреба друштва да контролише репродукцију. Како свако друштво тежи да уреди полне односе, ни српска култура на промискуитетно понашање није гледала благонаклоно. С друге стране, полне слободе данас омогућавају честе промене сексуалних партнера, па се дешава да прочитамо како је девојчица имала сто партнера.¹¹ Сензуалност и целибат одражавају два краја континуума сексуалног понашања заједничког за оба пола“ (Левин, 2006, стр. 51). За културу у којој је такорећи незамисливо да неко не жели брак и потомство, јер је породица високо вреднована, карактеристични су негативни ставови о полној апстиненцији, схваћеној као потпуно уздржавање од полних односа.

Ставови испитаника оба пола о апстиненцији су изречени са веома сличним реакцијама (смех, неодобравање) и такорећи идентичном терминологијом. Махом су исти: саговорник/ца апстинирају; толеришу апстиненцију, али је сматрају неадекват-

¹⁰ Човек и муж (ожењен човек) су у нашем народу били синоними, неожењен мушкарац је сматран момком (Ђорђевић, 1984а, стр. 129).

¹¹ С обзиром на то да имамо културне сличности са Хрватском, дајемо пример из хрватских медија, који се појавио у интернет издању дневног листа у време истраживања: четрнаестогодишња ученица осмог разреда основне школе у Загребу „спавала“ је из опкладе са сто мушкараца за месец дана, према Гордани Буљан Фландер, психологу и директорки Клинике за заштиту деце града Загреба. (Ученица 14 из Загреба из опкладе спавала са 100 мушкараца за месец дана, <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/292351/Ucenica-14-iz-Zagreba-iz-opklade-spavala-sa-100-muskaraca-za-mesec-dana>)

ном; имају негативан став према апстиненцији (беспотребно лишавање, физиолошко, и емотивно: сматра се да се већа блискост постиже кроз полни чин и томе слично). Код девојака се још јављају и амбивалентан став и толерисање апстиненције до брака (касније се сматра бесмисленом, пошто се подразумевано жели породица), међутим ови ставови по мишљењу истраживача не чине битну разлику. Да су се поједине саговорнице изјашњавале у корист апстиненције до брака, то би упућивало на стереотип о девојци која „чека“ до венчања и прве брачне ноћи, као и на двоструки полни морал, али оне су само показале разумевање за особе које би евентуално одабрале да тако ураде (штавише, нису спецификовале мушку или женску особу).

Девојке су сматрале да је апстиненција подједнако (непожељна) за оба пола, или непожељнија за мушкарце, где се назире стереотип о јачем полном нагону код мушкараца, те да му апстинирање не иде у прилог због мушког имиџа, а младићи такође сматрају да је апстиненција иста за оба пола, или различита у смислу да девојке апстинирају из емотивних разлога (апстинирају због тога што су им потребне емоције да би се упустиле у полни однос, па то чине чешће), или да девојке имају јачи полни нагон од младића, или да је теже мушкарцу да апстинира, него жени (пошто има јачи нагон). Ови ставови су исти, осим код појединих саговорника који сматрају да девојке имају јачи полни нагон, док овакав став код саговорница не срећемо. Увиђамо стереотипе о нагонима. Имплицитно је изречено да жене чешће имају непријатна искуства, или непријатна искуства остављају мање последица на мушкарце. М9: „Мислим да ће пре жена да се одлучи на то, можда због неких непријатних искустава у младости или детињству. Мушкарац може на то да се одлучи зато што сматра да не поседује личне квалитете који су пожељни, па мисли да не може да оствари ни са киме такав однос, такође из непријатног искуства. У окружењу, став је окрутан према таквима. Неулажење у брак и одлука да се немају деца повлаче негативна осећања, избегавање таквих особа, чак и као чланова породице.“ Ж6: „Мушкарци су жељни доказивања и мисле да је највећа мушкост у томе колико је девојака имао у кревету, па би га мушкарци осуђивали, говорили би да није мушко...“. М8: „Много цура познајем које немају сталне партнере, а не желе да спавају са момцима чисто да би [...] Много је више девојака које због тога апстинирају, него мушкараца. Оне 'то' раде због емоција, а немогуће их је развити за сат времена“.

Испитаници оба пола сматрају да окружење не сматра једнаким мушку и женску апстиненцију (теже прихвата мушку, или женску), или их сматра једнаким (не одобрава ни за мушкарце ни за жене). Ж12: „У окружењу би било негативних коментара, јер би таква особа била другачија, одступала би, не би се уклапала. За жену и мушкарца није исто, то чешће може да деси жени, да буде тако примећена (у негативном смислу) и такви коментари, јер се мушкарци међусобно подржавају, и другачији су коментари када је мушкарац у питању“); М1: „Ако је жена у питању, за њу би причали да је поштена, а за њега да је шмокља, да има неки комплекс.“ Издвојимо став Ж3: „Промискуитетне особе то чине из задовољства, а не из љубави, а у те односе би требало ступати из љубави, то важи нарочито за жене.“, који упућује на осуду полног односа који не произилази из љубави, већ тежи само ка задовољству, али је још важније то што саговорница овакву праксу сматра нарочито лошом за жене. Значи да је подлегла стереотипу и усвојила неравномерну расподелу моћи међу половима, као и да прихвата већу рестриктивност полног морала према женама. Скоро да су идентични следећи ставови, који изражавају неверицу у то да неко може да не жели породицу, као и притисак окружења на такве особе да се конформирају: Ж9: „Мислим да би у окружењу такве особе биле дискриминисане, да би им био приступ неким стварима сужен. Све се своди на секс, па не би ни имале о чему да причају са другима, јер не знају, и не желе да знају ништа о томе. [...] То је убитачно, и за мушкарца, и за жену, није здраво. [...] Особе које неће да се удају и ожене греше, [...] у оскудици су за многе лепе ствари у животу, не само за секс.“ М7: „Нелогично је да човек не жели потомство [...]. Нико таквог не би осуђивао у мом месту, али би му сугерисали другачије. [...] Могу да замислим две другарице, једна прича о томе како је испуњена породицом, децом, а ова друга не зна ништа о томе [...].“

Ставови о промискуитету су донекле слични, а донекле се разликују код интервјуисаних студената и студенткиња. Одобравање донекле („без претеривања“); одобравање до брака и неодобравање су заједнички ставови. Међутим, код девојака постоји и став који се може сврстати у неодобравање, али ћемо га назвати: толеранција са неодобравањем („не осуђујем, али нисам за то“), а код једног испитаника се од осталих негативних ставова издваја изричито негативан став са видним интензивним гађењем, што такође спада у неодобравање.

Девојке, чак и када не осуђују промискуитет, постављају питање исправности и среће; поједине користе термине неморално, лоше, ненормално (а аргументација се креће од страха од полно преносивих болести, преко лоших последица по репутацију особе, до уверења да у полне односе треба ступати из љубави, што са аргументом исправности и среће чини читаву градацију моралног закључивања од конкретног ка апстрактном, од увиђања лоших последица у животу, до поштовања принципа). Младићи користе термине: није добро, није исправно, није морално, рђаво, вредност особе (испитаник говори о томе колико вреднује особу као људско биће). Аргументи полазе, као и код девојака, од конкретних лоших последица у виду полно преносивих болести, лоше репутације, до апстрактних, попут уверења о умањеној духовној вредности особе која је промискуитетна. Девојке сматрају да је мушки промискуитет неправедно одобрен, а женски критикован и осуђиван, чак и када су подједнако промискуитетни, да су мушкарци промискуитетнији, али налазимо став и да има мушкараца који нису промискуитетни. Младићи такође увиђају да се мушки и женски промискуитет у окружењу не оцењује равноправно (или и сами то чине оцењујући женски као лошији), они их сматрају подједнако негативнима, мисле да су подједнако промискуитетна оба пола, да су промискуитетнији мушкарци, или жене.

М7: „За мене је исто за мушкараца и жену, али за окружење, такве жене су олош, дроље. Чак и ако само прошета са једним па са другим, или ако се пољуби са неколико момака, онда је оваква, онаква, курва. Мушкарцу мушкарци то одобравају, јер је аутоматски фрајер.“; Ж5: „О женама се прича да су ниског морала, а за мушкараца је то игра. [...]“; Ж10 „У мојој средини се сматра да мушкарци треба то да ураде да се диче тиме у друштву, а жене из љубави. Али, не поступа се тако. [...] Има девојака које није брига колико ће партнера променити пре брака, а и оних које се чувају за брак. Код мушкараца је, чини ми се, увек исто. Мушкарци се држе тога (да им је промискуитет дозвољен), солидарни су, јер им одговара. Моје другарице су нашле своје сталне партнере у неких седамнаест-осамнаест година, и то је добро, јер ако се секс упражњава без љубави, није потпун. У промискуитетним односима не може да се развије љубав.“; М12: „Имам колегинице и другарице које стално мењају партнере, и мени је то тотално безвезе, сваке друге недеље други партнер, неприхватљиво по мени. Оне треба сутра да се удају и формирају породицу...“ (а неморалне су) „Не

знам како би оне одгајале своју женску децу? Ни за момке то није у реду, из истог разлога, [...]“; М6: „Не подржавам. У том случају нема посвећености, емоција, љубави, већ је то чисто забава и физичка потреба. Жене и мушкарци, на исто се своди, али генерално, не знам зашто, другачије се гледа на то. Морам да признам да бих и ја гледао другачије на слободно понашање мушкарца и девојке. Не знам зашто. Мислим да цуре, као лепши и слабији пол, треба да воде рачуна о томе и да се у складу са тиме и понашају.“; Ж2: „Знам и оне мушкарце који сматрају то пожељним, имати што више партнерки, доказују да су већи мушкарци, али знам и оне који не воле такав начин живота.“; М1, који сматра да је и за девојке нормално да мењају партнере тражећи правог, ипак каже, у другом контексту: „Ја нисам хтео да моја девојка икада преспавала код мене, нити ја код ње. Што сутрадан, ако се ми разиђемо, да говорим о њој да мења мушкарце?“; М9: „Мислим да мушкарци чешће причају о томе како мењају партнере, али то не ураде стварно, а девојке то и чине. Мислим да оне чешће мењају партнере. Познајем такве, мушкараца свега једног или двојицу, девојака две три. „; саговорник, који има екстремно негативан став према промискуитету, чак наглашава да особа, која је била са више партнера, мање вреди као личност, те да не би ни венчао жену која је имала више партнера: М13: „Мој став према томе је да није добро, човек губи личност, умањује му се вредност, и женама и мушкарцима. Више вреди ако је био са једном или две особе, треба променити што мање партнера, иако је тешко наћи правог. Суштина човека је да задржи своју духовну вредност, не давати се свакоме. Не бих оженио особу која је променила више партнера, мада неке не би ни признале. Познајем такве особе, али не дружим се са таквима, не желим (са одбојношћу, одвратношћу).“

Поједини ставови који се издвајају заслужују посебан осврт. На пример – М11: „Мораш да будеш сигуран у партнера да би ступио у полни однос... девојка или момак за једно вече... не знаш са колико партнера је била, можда има и неку болест... и шта после?“ показује ниво расуђивања који узима у обзир евентуалне негативне последице, а не личност партнера и могућност за остварење са њиме.

Такође, став М15: „Треба мењати партнере док не нађете особу која вам одговара. Зависи шта желите: да ли тражите особу која вам одговара, или само однос. Тако да је у неким ситуацијама добро мењати партнере, а у неким не. [...] До петнаестак партнера у животу је ОК. У Нишу за такве промискуитетне особе се каже да

нису моралне [...] чак и за мушкарце који промене превише партнерки. И њима се приписују имена [...] Приписују им се рђаве карактеристике, негативне особине, као на пример да им ни до чега није стало [...] Данас је све изврнуто, оне (девојке) гледају да се изједначе са мушкарцима, па мењају партнере често“ упућује на разлучивање циљева и процену чина према мотивацији, као и на тежњу окружења да промискуитетну особу етикетира као неморалну.

ИНИЦИРАЊЕ КОНТАКТА

У зависности од културе, понекад се сматра пожељним да мушкарац буде тај који ће начинити „први корак“ ка зближавању, али то није увек правило. Према мишљењу испитаника, традиционално, у нашем народу постоји уверење, па и обичај, да је мушкарац тај који би требало да „приђе“ девојци и започне комуникацију. Од поштене девојке се раније очекивало да буде скромна, повучена и да обара поглед, као у причама наших бака или неким народним песмама (Реџић, 2013, стр. 191–192), али је и она налазила начина да пошаље „сигнал“, ако је то желела (а дешавало се и да девојка „пребегне“ или буде „отета“ у договору са младићем)¹². У даљем планирању евентуалног брака су посредовали родитељи или проводације, уколико су наклоности младих опште узимане у обзир (Костић, 1978).

У очекивањима саговорника оба пола нема разлике у ставовима по питању ко треба да начини такозвани први корак при иницирању зближавања. Они сматрају да „први корак“ може да на-

¹² Иницијативу за полни однос у народној песми, упркос очекивању да буду пасивне, започињу и девојке, односно, жене понекад и потпуно директним позивом: „обљуди ми лице“, „љуби мене“, „скидај рухо“... Али, такви позиви су често уједно и обавезивање јунака на брак. Упућују их женски ликови за које се испоставља да су неморални. Удовице се често нуде мужевима чије су жене нероткиње, а девојке изазивају откривањем руку, ногу и недара (Костић, 1978, стр. 82–90). Ипак, у другим песмама, песници величају девојачку скромност и чедност (када, на пример, девојка која води коло неће ни да погледа на момке) и критикују обљубљивање које се не заврши браком (Костић, 1978, стр. 114), као и обећану, па прекршену веридбу девојци, или девојачко обећање момку да ће се удати за њега ако испуни њене услове, касније повучено (Костић, 1978, стр. 163–172). Народна поезија обилује шароликошћу ситуација и обичаја и читавим спектром понашања – од сасвим слободног преузимања иницијативе са женске стране, до држања девојке „у кавезу“. Најстарије епске песме су песме строгог морала, док оне које касније настају допуштају и флерт, и ашиковање, и бракове из љубави.

чини жена, или мушкарац – свеједно је, или да мушкарац треба то да учини. Нико од саговорника није очекивао иницијативу од жене.¹³ У суштини, оваква структура ставова указује на традиционално схватање да то треба да учини мушкарац, да би жена требало да буде објекат његовог интересовања (као што се примећује у некима од наведених ставова у анализи), али и на тенденцију превазилажења оваквих схватања, јер је заступљен и став да девојка може да приђе младићу – да је небитно ко ће од њих двоје то учинити. Они се слажу да се и у пракси дешава да девојка приђе младићу, и обрнуто.

Ж5: „Ја сам пришла прва. Ако обоје то желе, више није битно ко је први. Не постоји више оно очекивање да мушкарац то уради.“; М9: „Став околине је да мушкарац учини први корак, то је и уобичајено, али не видим разлога да то не уради и девојка, ако су нам већ права и обавезе изједначени, зашто не би она пришла момку, затражила број телефона или предложила да оду на пиће?; Ж6: „Буди мушко па приђи! Ако ниси, нећеш да добијеш ништа! (смех)“; Ж9: „... Ако то учини жена, мени је то тако лоше, то делује тако јадно и као да не може да се стрпи да јој он приђе....“ М1: „Ако морају, оне ће (прићи момку), ако не морају, неће, глумиће, а у ствари га жееееее! (смех)“; М13: „Џентлменски је да први корак учини мушкарац, то је кодекс који траје годинама, али је свеједно. То је обострано, привлачност, али углавном он приђе. Оне то очекују због културе: она тако не изгледа као лака жена, задржава своју вредност. Мени је баш занимљиво да девојка приђе.“

Ипак, да има мушкараца који очекују да им приђе девојка, наводе само студенткиње.

ХЕТЕРОСЕСУАЛНОСТ И ХОМОСЕСУАЛНОСТ

Доминантна хетеросексуална култура такорећи аутоматски успоставља ставове са негативном конотацијом према хомосексуалцима. Породични закон Србије чланом 15 предвиђа да брак склапају два лица различитог пола, а чланом 31 проглашава брак између два лица истог пола ништавним. Традиционално, код нас се на хомосексуалност није гледало благонаклоно, на шта је упућивала и религија. Још је у средњем веку православна црква

¹³ Александра Павићевић бележи да у једном српском селу девојке сматрају да би се, ако би оне преузеле иницијативу, за њих причало како их нико „неће“, па се саме нуде. Младићи у истом селу, у суштини, гаје страх од преузимања „првог корака“ (Павићевић, 2006, стр. 275). Инхибиције су обостране.

одредила мушки хомосексуални однос као тежи преступ од женског (Левин, 2006, стр. 215). Дакле, постоји дуга традиција на нашим просторима, која подразумева да је мушка хомосексуалност лошија од женске. Данас у свету постоји тренд (који се са становишта људских слобода сматра напредним) признавања хомосексуалних веза, бракова, па и дозвола усвајања деце истополним супружницима.

Један од показатеља става наше јавности према хомосексуалцима је и дурна, негативна реакција на параде хомосексуалаца, о чему су својевремено извештавали медији¹⁴, као и њихово отказивања у више наврата. Истраживање ставова и вредносних оријентација средњошколаца из 2012. године је показало да је више од двадесет и осам процената хомофобично, а да скоро четвртина од тога (шест пута више мушкараца него жена) сматра да хомосексуалци заслужују батине, док је нешто мање од шездесет процената против, а остатак је неодлучан. Деведесет процената испитаника је нехомофобично, а жене дају „посебно нехомофобичне одговоре“, што се тумачи њиховом осетљивошћу на дискриминацију маргинализованих група (пошто су и саме маргинализоване), или блажим ставовима уопште у односу на женску хомосексуалност. Мушкарци такође осећају угрожавање идентитета при повезивању са хомосексуалцима, пошто им се стереотипно приписују особине: слабић, феминизирани, нису прави мушкарци... Традиционалних испитаника је скоро тридесет и пет процената, умерених скоро двадесет и осам, а нетрадиционалних двадесет и пет; остали показују изразит афинитет и разумевање за различитост ЛГБТ популације (Радоман, 2012, стр. 247–268).

Ставови студената и студенткиња о хомосексуалцима формирају широку, скоро јединствену палету (по смеру и интензитету ставова, као и по аргументацији), од изричитог неодобравања, до одобравања: изразито негативан став; негативан став; неодобравање (усвајања деце, јавног експонирања) са толеранцијом; неодобравање (уопштено) са толеранцијом; толеранција (са неодобравањем јавног експонирања и усвајања деце); толеранција (са неодобравањем уопште); одобравање. Да према хомосексуалној популацији постоје предрасуде, али и тенденција њиховог одбацивања, говоре и истраживања која су била усмерена специфично и показала да већина испитаних студената нема јако израже-

¹⁴ Дневна штампа о Паради поноса (http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yuu=2010&mm=10&dd=11&nav_category=206&nav_id=464406).

ну социјалну дистанцу према хомосексуалцима, осим по питању ступања у брак са њима (Гавриловић и др., 2011, стр. 212–215 и Гавриловић, 2009, стр. 146–147). Са друге стране, податак да скоро четрдесет и три процента студенткиња испитиваних у другом истраживању сматра да би хомосексуалне заједнице требало забранити (Стјепановић-Захаријевски, 2009, стр. 140) упућује и на чврсто укоренење стереотипе. Саговорници у овом истраживању су помињали и (физичко) насиље према истополно оријентисаним особама (мада нико од њих није изразио жељу да и сам буде насилан), а о физичком, психичком/емотивном насиљу које се над њима спроводи и егзистенцијалној угрожености сведочи и истраживање из 2005. године (Јарић, 2011).

Испитаници оба пола, који немају позитиван став према хомосексуалности, делом сматрају да би је требало на неки начин казнити, или забранити, или превенирати (испитаник помиње казну затвором, а испитаница присилно преваспитавање), делом су помирљиви и сматрају да је немогуће забранити је, као и да казне не би помогле. Такође, приметно је да се екстремно негативан став код оба пола често аргументује верским разлозима и биологијом, страховањем за будућу сексуалну оријентацију деце. Присутно је и позивање на медицинско етикетирање хомосексуалног понашања као болести. Неприродно, ненормално, блудно, непријатно, грозно (згражавање), болесно, осуђивање, стид/срам, понижавајуће, нељудски, грешка, неморално, јадно, смешно, понижавајуће, чудно, банално, глупо, згранутост – речи су које употребљавају испитанице, а испитаници: неприродно, ненормално, блуд, непријатно, грозно, гнусно, одвратно, одбојно (згражавање) и повраћање (гађење), презир, болест, настраност, није добро, није лепо. Са друге стране, у одбрану хомосексуалаца помињу се (девојке) слобода, (право на) приватност, (лична) неуgroженост и (младићи) отворени ум, (немање) предрасуда.

Ж9: „Мушкарац треба да буде мушкарац, не да се коси са природом са којом се рађамо, то није нормално, јер су мушкарац и жена начињени да функционишу, ту је и прича о Адаму и Еви, пожељно је да буде тако. [...] Мени је јадно, смешно и болесно да мушкарац тражи мушкарца, имам потпуно право као грађанин да то осуђујем. Шта то даје као производ љубави? Само болест и ништа друго. А мушко – женски однос даје много тога: породицу, децу, будућност, рад, све... [...] Парада поноса је јавна, они се не стиде да прођу улицом. Мене би било стид, било би ми понижавајуће. То није за понос, то је парада срама.“; М7: „[...] ...да затек-

нем два мушкарца, исповраћао бих се“; M12: „Не бих ни волео да их има у мом окружењу, никада нисам имао контакт са неким хомосексуалцем. Никада. [...] Хомосексуалност је најгора по мени, има и других ненормалности, али хомосексуалаца се грозим.“; Ж7: „Није да ми је ок, није ни природно. Не подржавам то, ни бракове, ни усвајање деце. Виђала сам по кафићима цуре које се љубе, била сам згранута. Не подржавам мржњу према њима, нити бих им икада нешто додацила, рекла, или тукла, као неки. То је њихова ствар [...]“; Ж11: „[...] Мало их је овде, углавном жена. Са једном сам се упознала, пришла ми је испред тоалета у дискотеци, умало ме је пољубила, али имала сам среће, појавили су се мој друг и другарица. [...] било ми је чудно и непријатно.“; M14: „Не познајем хомосексуалце. Не би ми било пријатно да се мени удвара мушкарац.“; Ж5: „Мушкарци имају веома лоше мишљење о њима, као да их се плаше, али не знам зашто им престављају претњу. Ја бих се дружила и са њима, и са нормалнима. (смех, схватила је да је изјавила да хомосексуалци нису нормални) Мени је логичније да ако си мушко, будеш мушко до краја, али их се не гадим [...] то је њихово право. Не можемо забранити слободу људима. [...] Не знам зашто, али две жене су пожељне, мушкарцима, за разлику од две мушкарца. Што се мене тиче, и два мушкарца, и две жене греше.“; M13: „[...] Како детету објаснити зашто се љубе два мушкарца? Већина деце би пробала из знатижеље [...]. Треба забранити експонирање у јавности [...] а дозволити им приватно да раде шта желе.“ M6: „Ако неко мисли да му је тако добро, не може се на то утицати, али сам против популаризације тога. Зашто да се на то указује као на нешто нормално? Из такве везе не може да се добије очување породице, деца. Не забрањивати, свако има право да се понаша како мисли и осећа, али не треба потенцирати.“ Ж8: „Мени су хомосексуалци ок, ако су они срећни тако. [...] Људи смо, сви смо исти, не могу ја да намећем некоме сексуално опредељење.“; M3: „Ја сам ‘openminded’, не занимају ме туђе сексуалне оријентације. Ја сам хетеросексуалац, а бисексуалци или хомосексуалци – не судим о човеку према томе, него по томе, да ли ми је пријатно у њиховом друштву. Немам предрасуда.“

Презрење, одбојност, одвратност, гађење, гнусоба – речи су које су употребљене за описивање различитих реакција на питање да ли се мушка и женска хомосексуалност могу изједначити. Оне се код испитаника оба пола сматрају истима, или различи-

тима, односно, различитима у смислу да већу одбојност изазива пар истог пола ког је испитаник/ца.

Овде се може издвојити став М1: „Пословно да, другачије – никак! [...] Мушкарци када се друже причају о спорту, о женама, о послу. Шта ја онда причам са њиме? Да размишљам да ли ће да ме штипне, или гледа у уста? Ма, дежи од мене! (смех) [...] Нека се воле, ако им је лепо, али хвала Богу, ја сам правилно оријентисан!“ Саговорник, услед родних стереотипа које је усвојио, приписује хомосексуалцима неспособност да одвоје приватни од друштвеног живота, и показује уверење у немогућност склапања истополних пријатељстава са њима. Једна саговорница такође не види могућност таквих пријатељстава, пошто не увиђа да се ни хомосексуалци не могу тек тако, по аутоматизму, упустити у везу, нарочито не са особом хетеросексуалне оријентације. Она не увиђа да се љубомора пре може јавити између особа исте оријентације, него различите: „Ако се дружи са женама, он ће, као и оне, тражити мушког партнера, и биће међусобно љубоморни“.

ПРОСТИТУЦИЈА

Проституција, у буквалном, најужем смислу, представља продавање секса за материјалну накнаду. Сматра се „најстаријим занатом“, иако неки сматрају да се ниједна дефиниција посла на њу не може применити (Булох и Булох, 2004, стр. 195). То је древно занимање које су обављале жене, често под окриљем и у служби храмова, када није било стигматизовано (Танахил, 1981, стр. 81). У масовном виду, као посао, јавља се са цивилизацијом, приватном својином и нестанком предбрачних слобода (Дјурант, 1995, стр. 55). Када се говори о проституцији, прво се помисли на жене. Овај посао се обавља на различитим нивоима, почев од жена које га раде на улици да би преживеле, па до високо плаћених, често веома образованих жена, понекад и веома познатих кроз историју. Међутим, има и мушкараца који се овим баве, и њих колоквијално називају „мушким проституткама“ (ретко „проститути-ма“) и „жиголима“.¹⁵ Проститутке су морално прилагођене, не у смислу неморалности, већ у смислу да су се уклопиле у друштво коме су њихове услуге потребне (Бовоар, 1982, стр. 415). И док је сасвим уобичајено да борделе посећују цењени мушки чланови

¹⁵ Као што је наведено у тексту: Мушка проституција: исповест власника новосадске Агенције за помоћ усамљеним дамама: Жиголо у оделу покојног мужа (Мисојчић, 1999).

друштва, проститутке које они посећују су маргинализоване и морално деградиране као личности. Неретко се сматра да су морално посрнуле или болесне особе, приписују им се разни пороци. Ипак, истраживања показују да је психичка структура проститутки веома шаролика, те да нема правила какве се личности упуштају у бављење тим послом (додуше, из неких биографија/аутобиографија ученијих проститутки јасно је да су се осећале деградирано због посла којим су се бавиле, али не и да су имале осећање кривице). Оне се на то одлучују најчешће као на привремено занимање, ради зараде. С друге стране, њихове муштерије траже професионално задовољење потребе, без обавеза, осим новчане накнаде: не желе реципрочност и узајамност. Полни однос се ту третира као роба, а не као заједничка активност. Међутим, нестајање двоструких критеријума и прихватање женске сексуалности (заједно са могућношћу абортуса, контрацепцијом, економском независношћу жена), доводе до мање потражње за услугама ове врсте у односу на неке раније периоде. Данас је у неким земљама проституција легализована, и тиме стављена под надзор државе и медицине (регламентација), с циљем спречавања ширења полно преносивих болести (Булох и Булох, 2004, стр. 206, 214–216). Може се сматрати и једном од последица, и корелатом психосексуалне дисоцијације (одвајања телесне од духовне љубави), баш као што су то бракови склопљени из интереса (Кандидо-Јакшић, 1999, стр. 173).

Свесни да жена у њима буди полну жељу, мушкарцима Запада је често наметано осећање кривице због тога, али су тај осећај сваљивали на жену, пројектујући на њу еротску жељу. Није чудо што су прописали правила понашања за своје ћерке, жене и сестре, што су поделили жене на категорије неискварених и искварених (које су служиле да мушкарац олакша своју жељу, не каљајући ону прву категорију). Проститутке нису уживале углед у друштву, али је њихова професија кроз историју била прихвата на као животна стварност – и у Библији налазимо приче о проституткама и проституцији (Булох и Булох, 2004, стр. 196).

Ставови студената оба пола о проституцији се могу сврстати у три јединствене категорије: пермисија, негативан став са толеранцијом/сажаљењем и негативан став.

Пермисивност се, додуше, другачије испољава код саговорница и код саговорника. Док поједини саговорници истичу потребу да се проституција легализује ради контроле, односно – заштите од полно преносивих болести, па чак и заштите проститутки од

израбљивања и малтретирања, испитанице показују попустљивост према особама које се проституишу, ако се према свом послу односе као према било ком другом, или ако су на то приморане на неки начин (немогућност избора).

Негативан став са сажалењем и толеранцијом у склопу одређених околности (које могу да утичу на особу да одабере да се бави проституцијом), као и негативан став, исказују саговорнице и саговорници, са сличном аргументацијом (ступање у полни однос из користи/интереса, а не из љубави, или задовољства). Ипак, једна саговорница се ставља наместо мајке, којој је потребан новац ради детета, и признаје да би и сама, ако је приморана, зарадила новац на такав начин, док саговорници не показују такву врсту саосећања нити разумевања за такве конкретне ситуације, иако један саговорник и сам наглашава да су проститутке „жртве људске несреће“ (уопштено, у апстрактном смислу).

Испитаници оба пола (они са негативним ставом) осуђују бављење проституцијом због тога што се ступа у полни однос из користи/интереса, а не из љубави, или задовољства. И док једна саговорница показује отворено гађење чак и према играчицама у клубовима (друга осуђује промотерке), трећа пореди проституцију и такозвано спонзорство, сматрајући ово друго блажим видом проституције. Саговорници, пак, показују склоност да спонзорство доживљавају као гори (непоштенији) вид проституције од нуђења сексуалних услуга на улици. Управо један саговорник, говорећи о спонзорству, прави суштинску разлику између продавања сексуалних услуга и „продавања себе“ (личности), што, по његовом мишљењу, раде спонзоруше. Други саговорник пак наглашава да проститутка не продаје своје тело, већ себе (као што саговорница која осуђује играчице сматра да оне чине). Једна саговорница сматра да проститутке не продају ни своје тело, ни себе, већ само „изнајмљују“ тело. Има и испитаница које проституцију доживљавају као понижавање себе, давање себе другима за новац. Такође, поједини саговорници напомињу да бављење проституцијом у њиховој визури искључује могућност да се једног дана оснује породица и да се бављење проституцијом коси са традиционалним духом породице, док код саговорница није изречен такав став (сходно њиховом типу пермисивности, који укључује сажалење и разумевање), али поједине су нагласиле да се мушкарци не би оженили проститутком, нити би волели да се проституцијом бави њихова девојка, мајка, сестра...

Ж2: „[...]Постоје и горе ствари од продавања, можда изнајмљивања, тела.“; Ж8: „Ако неко жели да се бави проституцијом, то ми је ок, али ако су приморане...“; М15: „Проституцију би требало легализовати. Неке жене немају могућност да зарађују на други начин, а треба их заштити од макроа и злостављања, присиљавања на дроге. [...]“; Ж3: „... једино ако је потребан неки новац, рецимо, због детета, ја бих као мајка због детета урадила тако нешто [...] Велику одбојност имам и према играчицама у клубовима (гађење) [...] „; Ж4: „...лош начин да се заради новац, срзавање самога себе. [...] Често су присиљени, жртве трговине људима, преваре. Њих ми је жао, не осуђујем их. Ни оне који то свесно раде, јер ко зна шта их не на то натерало. [...] Жао ми их је.“; Ж13: „Гадим се на проституцију. Жена треба да буде дама, еlegantно биће. Не треба да зарађује продајући своје тело.“; М10: „Проституција је неморална. Улажење у полно општење због користи.“; М3: „Лоше је, ја не одобравам ризично понашање, мењање партнера великом брзином, болести.“

Понижавајуће, болести (полно преносиве), интерес, лоше, одбојност, одвратно, гађење, неморално, болест (проституција), примораност, посао, жаљење – термини су које користе саговорнице када говоре о проституцији, а саговорници употребљавају: понижавајуће, болести, корист, неморално, најгоре, лоше, најниже (срзавање) вредности, контрола (проституције као посла).

За неке испитанике је проституција једноставно један од начина да се оствари полни однос – М11: „То је лична ствар, када се осети потреба... Сада можеш да издвојиш педесет до сто евра и одеш код проститутке, да би имао сексуално искуство. [...] Углавном људи почињу да причају када се сазна да неко то ради, она је из такве и такве породице, шта би јој рекли... осуђују одмах...“; за саговорнице не – за неке од њих је то начин да се заради новац, ако се већ мора на такав начин.

О мушкој проституцији неке саговорнице мисле или кажу да им је познато да има и мушкараца који се проституишу. Студенти су махом свесни да се проституишу и мушкарци и жене, али има их који кажу да не знају за мушку проституцију.¹⁶ Има и саговорница и саговорника који верују да се проституцијом баве само жене.

ЗАКЉУЧАК

Ставови који истичу репродукцију као мотив за ступање у полне односе могу се сврстати у традиционална схватања, која на партнере врше притисак с циљем продужења лозе. Конформизам, рутина и лоше намере (које инструментализују секс) су присутни у одговорима испитаника оба пола, али не као њихови мотиви, већ као мотиви других људи, и могу се сврстати у прелазни модел. Остали мотиви које саговорници наводе као пожељне, попут љубави и блискости могу се подвести под либерални модел, јер подразумевају одсуство притисака, изједначене улоге полова и моћи у партнерском односу.

Док су ставови саговорника и саговорница о апстиненцији веома слични, местимичне разлике упућују на постојање полних стереотипа и могућег постојања двојног полног морала код појединих испитаника оба пола, што значи да суштинске разлике нема. Исто је и са ставовима о промискуитету: без битних разлика, осим „недостатка“ става да су девојке промискуитетније од младића – код девојака. Традиционално, промискуитет се званично не одобрава, али је мушки промискуитет незванично одобрен, док се женски осуђује, што обликује двоструке аршине у области полног морала за жене и мушкарце. Апстиненција је традиционално незамислива за оба пола. Одговори испитаника се крећу у оквирима традиционалног, прелазног и либералног модела (у њиховим одговорима присутни су традиционални ставови, стереотипи, али и изједначавање полова).

Иако су мушкарци генерално слободнији, отворенији, иницијатори приближавања супротном полу (Кубурић, 2001, стр. 164), овде суштинских разлика у ставовима нема. Уочавамо да код саговорника оба пола изостаје став да се иницијатива очекује искључиво од жене. Према томе, њихови ставови се могу сврстати у традиционални, или прелазни модел.

Суштинске разлике у ставовима саговорника оба пола о хомосексуалним односима не постоје: студенти и студенткиње су подједнако подложни стереотипима и предрасудама, односно покушавају да их превазиђу и у томе мање или више успевају.

¹⁶ Иако је мушка проституција можда занимљивија као феномен него као проценат (Дракулић Илић, 1984, стр. 89), овакве тврдње су у најмању руку чудне, с обзиром на писање медија о мушкој проституцији на пример: Мушка проституција: исповест власника новосадске Агенције за помоћ усамљеним дамама (Мисојчић, 1999), или: Папа одобрава кондоме код мушке проституције (<http://www.aidsresurs.rs/aktuelnosti/papa-odobrava-kodome-kod-mu%C5%A1ke-prostitucije>).

Аргументација коју користе саговорници оба пола који имају негативне ставове о хомосексуалцима је слична, али је аргументација оних који су толерантни на вишем (апстрактнијем, универзалнијем) нивоу моралног закључивања када су у питању студенткиње. Ниједан саговорник било ког пола се није изјаснио као хомосексуалац, нити као међуполан, трансполан, или трансродан. Њихови ставови се крећу у опсегу традиционалног, прелазног и либералног модела.

У ставовима о проституцији нема битних разлика између саговорника оба пола, као ни у аргументима негативних ставова и ставова са толеранцијом. Али пажљивија анализа пермисивних ставова упућује на закључак да саговорнице оправдавају проституцију из емпатијских разлога, док су саговорници склони да сагледавају неке конкретне или генералне последице проституције као „сиве“, или уређене и контролисане делатности. Традиционално, проституција се сматра женском делатношћу, и традиционално се (јавно) осуђује, а женама које се њоме баве се приписује неморалност. Ово значи да неки ставови студената и студенткиња показују традиционални модел. Са друге стране, толерисање проституције представља прелазни модел, а пермисија, заједно са увиђањем да се њоме баве и мушкарци, либерални – симетрични модел.

Ставови испитаника оба пола о истраживаним аспектима полних односа су традиционални, други пут модерни и либерални, а понекад их сврставамо у прелазни модел. Стереотипи су присутни/одсутни у подједнакој мери код оба рода. Закључујемо да је диморфизам полног морала још увек присутан код испитаних припадника оба рода, у оријентацијама које смо окарактерисали као традиционалне. Родна димензија полног морала долази до изражаја у садржају моралних норми које су различите за припаднике различитих полних група. У ставовима груписаним у модерни модел родна димензија губи на значају, што се читава као постојање моралне норме истог садржаја за девојке и младиће.

Резултати указују на приближавање ставова припадника два рода о појединим испитиваним аспектима, те стога на потребу да се ово истражи квантитативном методом. Такође, ваљало би имати на уму незнатна размимоилажења у ставовима о појединим елементима сексуалног морала, као на пример: различити типови аргументације у циљу правдања проституције, само девојка сматра да силовање у браку није могуће, само младић про-

цењује вредност особе у зависности од броја њених сексуалних партнера, само припадници мушког рода виде проституцију као један од начина да се оствари полни однос, девојке, за разлику од младића, не помињу експлицитно пород и задовољство као мотиве за ступање у полни однос... Значајан је индикатор и изостанак става да искључиво девојка треба да буде иницијаторка упознавања и везе. У будућим истраживањима би требало обратити пажњу и на коришћену терминологију, која је у раду предочена и која се понекад разликује код испитаника различитог пола, као и на нивое њиховог моралног расуђивања, на шта нас, између осталог, управо употребљене речи и смисао исказа упућују.

ЛИТЕРАТУРА Abortus. (2011). У: Jarić, V. i Radović, N. (прir.) *Rečnik rodne ravnopravnosti: 102 pojma rodne ravnopravnosti za 102 godine osvajanja ženskih ljudskih prava* (друго изменјено и допуњено издање, стр 25–26). Београд: V. Jarić, N. Radović. Доступно на: http://www.zenskestudije.org.rs/knjige/recnik_rodne_ravnopravnosti_2011.pdf (11. 07. 2017.)

Anonim (2011). Učenica (14) iz Zagreba iz opklade spavala sa 100 muškaraca za mesec dana. Preuzeto 28. 11. 2011. sa <http://www.blic.rs/Vesti/Svet/292351/Ucenica-14-iz-Zagreba-iz-opklade-spavala-sa-100-muskaraca-za-mesec-dana>

Anonim (2013). Papa odobrava kondome kod muške prostitucije. Preuzeto 13. 02. 2013 sa <http://www.aidsresurs.rs/aktuelnosti/papa-odobrava-kodome-kod-mu%C5%A1ke-prostitucije>.

Bobić, M. (2003). *Brak ili/i partnerstvo: demografsko sociološka studija*. Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета.

Bovoar, S. (1982). *Drugi pol II: životno iskustvo* (М. Vukmirović, прев.). Београд: BIGZ.

Buloh, V. L. i Buloh, B. (2004). *Seksualni stavovi* (I. Pražić, прев.). Београд: Фабрика књига.

Димитријевић, Б. (2011). Сексуалност адолесцената. У: Т. Стефановић Станојевић (прir.), *Љубав, секс, млади: социо-културни и емоционални чиниоци ризичној сексуалној понашања омладине* (стр. 19–37). Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета.

Дјурант, В. (1995). *Источне цивилизације* (Д. Ђорђевић, М. Ланда и Љ. Величков, прев.). Београд: Народна књига–Алфа.

Drakulić Ilić, S. (1984). *Smrtni grijesi feminizma: ogledi o mudologiji*. Загреб: Знанје.

Гавриловић, Д. (2009) Социјална дистанца у сфери ризичног сексуалног понашања. У: Т. Стефановић-Станојевић (пр.), *Ситуденџи, секс и гроја: ризично сексуално понашање ситуденџа Универзитџета у Нишу и њихова искусиња са наркоџицима* (стр. 143–148). Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета.

Гавриловић Д., Недељковић, Ј., Ранђеловић М., Николић М. (2011). Социјална дистанца према хомосексуалцима, оболелим од АИДС-а и инвалидима међу студентском популацијом. У: Т. Стефановић-Станојевић (пр.), *Љубав, секс, млади: социо-културни и емоционални чиниоци ризичној сексуалној понашања омладине* (стр. 209–215). Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета.

Ђорђевић, Т. (1984). *Наш народни живоџ* (Т. 1). Београд: Просвета.

Jarić, I. (2011). Život između nasilja i supkulturnog geta: LGBTTIQ osobe i njihova svakodnevnica u Srbiji. *Antropologija*, 11, sv. 2, 141–164.

Јеротић, В. (2001). Мушкарац и жена. У: Б. Јовановић (пр.), *Мушкарац и жена* (стр. 21–39). Београд: Гутенбергова галаксија.

Kandido-Jakšić, M. (1999). Socijalno-psihološki kontekst ženske i muške seksualnosti. *Pro femina: časopis za žensku književnost i kulturu*, Br. 17/20, 171–191.

Kolberg, L. (1990). Dete kao filozof morala. У: I. Ivić i N. Havelka (пр.), *Proces socijalizacije kod dece: izabrani radovi* (стр. 51–65). Београд: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Кудурић, З. (2001). Мушкарац и жена у религији и реалном животу. У: Б. Јовановић (пр.) *Мушкарац и жена* (стр. 139–169). Београд: Гутенбергова галаксија.

Левин, И. (2006). Сексуалност и друштво код православних Словена од Х до XVIII века (С. Самуровић, прев.). Београд: Карпос.

Misojčić, D. (1999) Muška prostitucija: ispovest vlasnika novosadske Agencije za pomoć usamljenim damama: Žigolo u odelu pokojnog muža. Преузето 13. 02. 2013 са <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/1999/08/21/srpski/R99082001.shtm>.

Павићевић, А. Б. (2006). *На удару идеологија: брак, породица и џолни морал у Срдији у друјој џоловини 20. века*. Београд: Етнографски институт САНУ.

Породични закон. Преузето 15. 02. 2013. са <http://www.minrzs.gov.rs/sector-za-brigu-o-porodici-porodicni-zakon.php>.

Радоман, М. (2012). Ставови и вредносне оријентације средњошколаца у Срдији. *Социолошки преглед*, XLVI (2), 247–268.

Redžić, S. (2013). *Polni moral mladih u rodnoj perspektivi* (необјављена докторска дисертација). Ниш: Филозофски факултет Ниш.

Rot, N. (1989). *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Stanković, M. Zdravković J. A., Trajanović Lj., i Žikić, O. (2001). Biološka i bihejvioralna razmatranja ljudskog seksualnog ponašanja. *Psihijatrija danas*, vol. 33, br. 3–4, 209–222.

Стјепановић-Захаријевски, Д. (2009). Стабилност емотивне везе и мишљење о кратким везама као ризичним. У: Т. Стефановић-Станојевић (пр.), *Синдроми, секс и дрога: ризично сексуално понашање синдромна Универзитетска у Нишу и њихова искупива са наркопицима* (стр. 133–142). Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, .

Šušnjić, Đ. (1973). *Kritika sociološke metode: uvod u metodologiju društvenih nauka*. Niš: Gradina.

Tanahil, R. (1981). *Čovek i seks* (R. Rosandić i B. Vučićević, prev.). Beograd: Jugoslavija i Prosveta .

Vujević, M. (2006). *Uvođenje u znanstveni rad: u području društvenih znanosti*. Zagreb: Školska knjiga.

Weber, M. (1989). *Metodologija društvenih nauka* (A. Marušič, prev.). Zagreb: Globus .

SADUŠA F. REDŽIĆ

COLLEGE FOR PRESCHOOL TEACHERS IN ALEKSINAC

SUMMARY

ASPECTS OF SEXUAL MORALITY OF YOUNG PEOPLE
IN GENDER PERSPECTIVE

The paper presents a comparative analysis of data obtained in the sociological study of sexual morality. We used in-depth interviews to collect data for comparison of attitudes between girls and boys on certain aspects of sexual relationships. We asked about: association of sex, love and reproduction, abstinence and promiscuity, initiating intimacy, heterosexual and homosexual relationships, and prostitution. Results indicate a convergence of attitudes of two genders on certain aspects. Their views are sometimes more traditional, than modern or liberal, and sometimes they are classified as transitional. The traditional model still contains attitudes characterized by sexual dimorphism. Modern model loses the importance of gender dimensions. The theoretical and methodological framework consists of theories on the differences between male and female gender roles.

KEYWORDS: sexual relations; sexual morality; the young; in-depth interview.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons

Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 |

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).